

Л. В. Алексєнко-Лемовська,
кандидат педагогічних наук
(Кримський гуманітарний університет, м. Ялта)
al-lem17@mail.ru

ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКА ДОШКІЛЬНИКІВ У ТЕАТРАЛЬНО-ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ

У статті досліджено актуальну педагогічну проблему збагачення словника дошкільників у театральній діяльності, визначено концептуальні підходи її вирішення, обґрунтовано педагогічні умови збагачення словника дошкільників. Доведено, що ефективність збагачення словника старших дошкільників у театральній діяльності забезпечується сукупністю педагогічних умов. Визначено, що театральна діяльність виступає у трьох аспектах: як гра, праця і видовище. Під час гри відбувається активізація слів; у праці словник дошкільників збагачується новими словами; під час видовища словник дітей збагачується образною емоційно-зabarвленою лексикою.

Актуальність проблеми дослідження зумовлена необхідністю розв'язання одного з ключових завдань дошкільної лінгводидактики, а саме формування мовленнєвої особистості дошкільника, тобто активного, ініціативного мовця, відкритого для спілкування, "який легко і невимушено вступає в спілкування з дітьми і дорослими; застосовує мовні і немовні засоби виразності, володіє формулами мовленнєвого етикету, має розвинуті комунікативні здібності і достатній рівень розвитку рідного мовлення" (А. Богуш). Зміст формування мовленнєвої особистості в дошкільному віці визначається програмами мовленнєвого розвитку дітей і Базовим компонентом дошкільної освіти.

Поява нових видів діяльності, ускладнення спілкування з дорослими та однолітками, розширення кола життєвих зв'язків і відносин, до яких включена дитина, призводить до інтенсивного розвитку, по-перше, усіх аспектів розвитку мовлення (словника, звукової культури, граматичної будови), по-друге, його форм (контекстного та пояснювального) і функцій (узагальнювальної, комунікативної, планувальної, регулювальної, знакової). У дошкільника складаються тонкі та диференційовані звукові образи слів; спостерігаються значні кількісні та якісні зміни в розвитку його словника. Щодо мовлення дитини, то в ньому стає не лише більше слів, але й відбувається розвиток їх значень.

Кінцевим результатом навчання рідної мови в дошкільному навчальному закладі є формування культури мовлення та спілкування дітей. Одним із провідних засобів формування культури мовлення дошкільників є збагачення, активізація й уточнення лексичного запасу рідної мови.

Оволодіння значенням слова є складним завданням для дитини, яка має обмежені знання й недостатньо розвинені вміння узагальнювати. Засвоївши будь-яке слово, дитина не завжди розуміє його справжнього значення та тлумачить його по-своєму, відповідно до власного обмеженого досвіду.

Особливості становлення й розвитку словника дітей упродовж дошкільного дитинства вивчали науковці: В. Коник, Н. Кирста, Н. Кудикіна, Н. Луцан, Ю. Ляховська, І. Непомняща, Ю. Руденко, Н. Савельєва. Різні аспекти словникової роботи порушено в дослідженнях лінгводидактів (А. Богуш, Є. Тихеєвої, Л. Федоренко). Проблемі збагачення словника дітей присвячено роботи вчених В. Гербової, Ю. Ляховської, О. Струніної, О. Ушакової. Натомість результати педагогічних спостережень засвідчили, що театральна діяльність не знайшла належного місця в практиці дошкільної освіти, зокрема й у збагаченні словника старших дошкільників.

Водночас науковці наголошують на необхідності забезпечення активної мовленнєвої практики засобами різних видів дитячої творчості. Серед них – гра-драматизація як різновид театралізованої гри (О. Амацьєва, Н. Водолага, Н. Карпинська) та художньо-продуктивна діяльність (Л. Компанцева, С. Ласунова, Т. Постоян). У численних працях (А. Аніщук, А. Богуш, Л. Ворошніна, Н. Гавриш, Н. Насруллаєва, Л. Таніна, О. Ушакова) означені види діяльності виступають як засіб розвитку творчих здібностей дітей та їхнього мовленнєвого розвитку. Учені (Ю. Косенко, Ю. Перенчук, Л. Фурміна) досліджували творчі прояви дошкільників у театральній діяльності, яка у своїй основі містить творчий початок і сама по собі є художньою діяльністю.

Вивчення стану означеної проблеми засвідчило однобічний підхід до лексичного розвитку дошкільників, що обмежується ситуацією організованого навчання й недостатнім використанням набутих умінь у різних видах діяльності (театральній, комунікативній). Необхідність збагачення словника старших дошкільників зумовлена потребою спілкування дитини з оточуючими. Дитина розвивається в діяльності. А саме театральна діяльність є ефективним засобом збагачення й активізації словника, розвитку виразності мовлення. Виключні можливості театральної діяльності зумовлені тим, що вона виступає в трьох аспектах: як гра, праця та видовище. Так, під час гри відбувається активізація слів; у праці словник дошкільників збагачується новими словами; під час видовища – образною емоційно-зabarвленою лексикою.

Водночас досить чітко виділилися протиріччя між потенціалом театральної діяльності для розвитку словника дошкільників та недостатнім її використанням у практиці роботи дошкільних навчальних закладів; між чутливістю дошкільного віку для розвитку словника та недосконаліми методиками активізації словника в дошкільних навчальних закладах. Нерозробленість проблеми збагачення словника дошкільників у театральній

ігрової діяльності не дозволяє максимально повно й успішно вирішити означену проблему. Вищезазначене й обумовило вибір та актуальність теми дослідження.

Мета статті: з'ясування змісту й співвіднесення понять "умова", "педагогічні умови" у сучасній науці; **завдання:** описати педагогічні умови лексичної роботи з дошкільниками в театральній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо значення поняття "умова" у довідниковій та науковій літературі. "Умова – це філософська категорія, в якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує" [1: 482].

Умова – це "необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможливають здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяють чомусь" [2: 95].

У словнику з освіти та педагогіки "умова" визначається як сукупність перемінних природних, соціальних, зовнішніх та внутрішніх впливів, що впливають на фізичний, психічний, моральний розвиток людини, його поведінку; виховання і навчання, формування особистості [3]. А. Семенова та В. Стасюк у словнику-довіднику з професійної педагогіки визначають "педагогічні умови" як обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей [2: 43.]

Передусім, варто сказати про те, що саме поняття "умова" сучасними науковцями трактується неоднозначно. Так, С. Борунова вважає, що "умова – це правило, яке забезпечує нормальну роботу будь-чого". М. Фролов трактує умову як філософську категорію, яка виражає ставлення предмета до оточуючих його явищ, без яких він існувати не може. Саме предмет виступає як щось обумовлене, а умова – як зовнішнє відносно предмета різноманіття об'єктивного світу. "На відміну від чинника, – зазначає К. Байша, – який безпосередньо породжує те чи інше явище чи процес, умова складає те середовище, оточення, в якому останнє виникає, існує і розвивається" [4: 39].

Педагогічні умови – це структурна оболонка педагогічних технологій чи педагогічних моделей, завдяки яким реалізуються компоненти технології. Реалізація педагогічних умов має на меті: забезпечення організаційно-педагогічного й психолого-педагогічного супроводу професійної підготовки учителів-філологів; вдосконалення системи перепідготовки педагогічних кадрів для роботи в системі післядипломної освіти [5].

Як вважає В. І. Андреев, педагогічні умови – це результат "цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів (приймів), а також організаційних форм навчання для досягнення цілей" [6].

На думку С. М. Хатунцевої, педагогічні умови – це джерело виникнення, існування та розвитку самого педагогічного процесу, запорука його присутності та можливостей удосконалення. Більше того, спеціально створені педагогічні умови мають здатність регулювати педагогічний процес, можливість робити його компоненти співвідносними один до одного [7].

Різноманіття підходів до категорій, що розглядаються, пояснюється неоднозначністю філософського розуміння категорії "умова". Ю. Гільбух робить спробу розвести поняття "умова" з поняттям "фактор" [8]. На його думку, умови і фактори можуть співпадати за змістом, але розрізняються за функціями. Фактори розглядаються автором як причини й рушійні сили процесу виховання, функціонування яких завжди пов'язане з наявністю необхідних педагогічних умов, які мають зовнішній і внутрішній характер по відношенню до вихованця.

Відповідно до інших підходів "умова" є сукупністю об'єктів речей, процесів, відношень, необхідних для виникнення, існування або зміни обумовленого об'єкта [9]. Поняття "умова", яке трактується таким чином, не співпадає з поняттями "середовище", "обставина", "оточення", які звично вживаються як його синоніми. По-перше, ці поняття відбивають повністю сукупність об'єктів, які складають "оточення" обумовлюваного об'єкта, в тому числі й випадкові об'єкти, які не чинять ніякого впливу на нього. По-друге, ці поняття відбивають лише зовнішні по відношенню до обумовлюваного об'єкта обставини, тоді як до числа умов нерідко входять і внутрішні характеристики самого об'єкта.

Якщо під "умовами" розуміти таку сукупність об'єктів, в якій обумовлюваний об'єкт стає необхідним, то поняття "умова" співпадає з поняттям "умова дії закону" [5: 39]. Але такі закони, як структурні, функціональні та ін., здебільшого, пов'язують між собою внутрішні характеристики об'єкта. Тому умови можуть бути як зовнішніми, так і внутрішніми. Внутрішній і зовнішній характер умов зміни обумовлюваного об'єкта (особистості) визначає специфіку їх змісту, їх взаємодій. Внутрішні і зовнішні умови повинні бути певним чином співвіднесені одна з одною.

С. Рубінштейн стверджував, що "зовнішні причини (зовнішній вплив) завжди діють лише опосередковано, через внутрішні умови. Під час пояснення будь-яких психічних явищ особистість виступає як зв'язана сукупність внутрішніх умов, через які преломлюються всі зовнішні впливи" [2: 308].

Використання театральній діяльності з метою збагачення лексичного запасу дітей вимагало дотримання таких педагогічних умов: створення наочно-ігрового середовища для активізації словника старших дошкільників; втягнення в ігрову діяльність емоційно-експресивних, наочно-дійових і мовних засобів взаємодії у процесі театральній діяльності; комплексне розв'язання завдань словникової роботи старших дошкільників у театральній діяльності; інтеракція різних видів дитячої художньо-мовленнєвої діяльності.

Розглянемо як реалізувалися вищезазначені умови в навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу. Створення наочно-ігрового середовища для активізації словника старших дошкільників виступило основоположним системним фактором ("середовищем функціонування структури"), що регулювало й коригувало прояви генетично й соціально обумовлених особливостей дитини ("середовище мешкання").

Наочно-ігрове середовище – багаторівнева цілісна система об'єктів, що визначають вплив та умови формування особистості, а також можливості для її розвитку, що містяться в соціальному та просторово-предметному оточенні дошкільного навчального закладу.

Доведено вченими (Г. Заїченко, І. Кальний, В. Саратовський), що на розвиток дитини дошкільного віку великий вплив має оточуючий простір, середовище, в якому вона перебуває велику частину часу [10]. В умовах дошкільного навчального закладу таким середовищем є групова кімната. До складу наочно-розвивального середовища входять куточок ряження та куточок психологічного розвантаження, спеціальні куточки для ігор поодиночці або невеликими групами (І. Козіна, Т. Кулакова) [11]. При підборі дидактичного матеріалу повинні враховуватися: наповненість куточка; різноманітність матеріалу; відповідність зросту; доступність; системність; естетичність оформлення; провідна іграшка ("господиня" куточка). Чим складніша й різноманітніша діяльність, тим потрібніше мовлення, тим більша потреба в спілкуванні. Гра створює умови для неформального спілкування дитини з однолітками й дорослим, надає повну свободу дій. Тому ігровий матеріал повинен бути доступним, що позитивно впливає на розвиток мовлення та інтелектуальний розвиток загалом.

Створюючи розвиваюче середовище групи, важливо, щоб навколишнє оточення було комфортним і естетичним. Краса формує особистість дитини. Оформлення групової кімнати та ігрового куточка має бути привабливим для дітей і викликати в них прагнення до самостійної діяльності.

Наочно-ігрове середовище дошкільного навчального закладу може бути віднесене до одного з чотирьох базових типів, на підставі яких одержано повний спектр можливих моделей ігрового середовища. У результаті дії вектору "впливу сім'ї" особистість може бути включена до суміжного з її основним ігровим середовищем типу в напрямі ступенів, що збільшуються активно типу "свободи", або залежності й пасивності.

Добір спеціальних текстів, що лежать в основі театралізованих ігор здійснювався, передусім, виходячи з вимог, що ставляться до добору художніх творів для дітей, розроблених А. Богуш [12]. Окрім того, особливу увагу ми звертали на те, щоб тексти були насичені діалогами, невеликими за змістом, динамічними.

Загальновідомим є вплив художньої літератури на розумовий, естетичний, мовленнєвий розвиток дитини. На важливість залучення дітей до краси рідного слова, розвитку культури мовлення вказували педагоги, психологи, лінгвісти (Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, Ф. Сохін, Є. Тихеева, К. Ушинський, Є. Фльоріна, О. Шахнарович).

Художня література супроводжує дитину з перших років життя, відкриває, пояснює їй життя суспільства та природи, світ людських почуттів та взаємовідносин; розвиває мислення й уяву дитини; збагачує її емоції; дає чудові зразки літературного мовлення. Розширюючи знання про навколишній світ, художня література впливає на особистість дошкільника, розвиває здібності тонко відчувати форму й ритм рідного мовлення. У поетичних образах художня література розкриває та пояснює дитині суспільне життя, світ людських почуттів та взаємовідносин. Вона збагачує емоції, розвиває уяву та дає дитині чудові зразки співучої української мови.

Ці зразки різноманітні за своїм впливом: у оповіданнях діти пізнають лаконічність та точність слова, у віршах сприймають співучість, ритмічність рідної мови, народні казки розкривають перед ними влучність та виразність мовлення, демонструють насиченість рідної мови гумором, живими образними висловлюваннями, порівняннями.

Літературний твір виступає перед дитиною в єдності змісту й художньої форми. Сприймання літературного твору буде повноцінним тільки за умови, якщо дошкільник до нього підготовлений. Для цього необхідно звертати увагу не тільки на зміст, а й на виразні засоби мови таких жанрів, як казка, оповідання, вірш, а також малих фольклорних форм (забавлянки, утішки, заклики, скоромовки, мирилки, нісенітниці, загадки, лічилки, прислів'я, приказки, колісанки). Поступово в дітей виробляється вибіркове ставлення до літературних творів, формується художній смак.

Проблема сприймання літературних творів різних жанрів дошкільниками складна та багатоаспектна. Дитина проходить довгий шлях від наївної участі в зображуваних подіях до більш складних форм естетичного сприйняття. На основі аналізу літературного твору в єдності його змісту й художньої форми, а також у активному освоєнні засобів художньої виразності, діти оволодівають здібністю передавати в образному слові певний зміст (Н. Гавриш, О. Ушакова) [13].

Література, як джерело знань і етично-естетичних норм, як транслятор культури та традицій суспільства; у всі часи вважалася одним із базових компонентів виховання й формування повноцінної особистості. У театралізованій грі відбувається слідування ролі та тексту. Смысл діяльності, емоційність та "життєвість" художніх творів, суттєво впливає на поведінку дитини [1].

Розглянемо наступну педагогічну умову – уведення в ігрову діяльність емоційно-експресивних, наочно-дієвих і мовних засобів взаємодії в процесі театральної-ігрової діяльності. Театральна-ігрова діяльність найбільш емоційна, яскрава для дошкільників. Як справедливо зазначає Д. Ельконін [14], у цій діяльності інтелект спрямовується за емоційно-дієвим хвилюванням, функції дорослого сприймаються, передусім, емоційно, відбувається первинно емоційно-дієва орієнтація у змісті людської діяльності.

Л. Виготський справедливо називає гру "дев'ятим валом дитячого розвитку" [15]. У театральній-ігровій діяльності дошкільника здійснюються ті вчинки, до яких він буде здатен у реальній поведінці й лише через деякий час. Роблячи певний вчинок, дитина не відчуває нового хвилювання, пов'язаного з виконанням емоційного прориву, що одразу був реалізований у дії цього вчинку.

Театральна-ігрова діяльність будується таким чином, унаслідок якого виникає уявлювана ситуація. У театральній-ігровій діяльності дитина вчиться діяти в ситуації, що вимагає пізнання, а не тільки безпосередньо переживається. Дії у вигаданій ситуації призводять до того, що дитина вчиться керувати не тільки сприйняттям

предмета або реальних обставин, а й змістом ситуації, її значенням. Виникає нова якість ставлення людини до світу: дитина вже бачить навколишню дійсність, яка не тільки має різноманітне забарвлення, багатоманітність форм, але і значення, і зміст.

Емоційно-експресивні засоби взаємодії в театральній діяльності сприяють тому, що діти переживають за героїв, "втільюються в їх образи", живуть їх життям, виражають емоційні хвилювання.

Наочно-дієві засоби взаємодії зумовлені тим, що в театралізованій грі діти постійно діють, виконують дії персонажів, втілюючи в ігровий образ, раніше побачені в реальному житті чи пережиті дії, вчинки, ситуації. Основний мотив будь-якої гри лежить не в результаті дії, а в самому процесі, у дії, що приносить дитині насолоду.

За допомогою мовних засобів взаємодії діти розподіляють ігрові ролі, домовляються по ходу гри, діють разом. У театральній діяльності дошкільники вступають у спілкування з однолітками. Їх об'єднує єдина мета, спільні зусилля до її досягнення, інтереси та хвилювання. З одного боку, дошкільники самостійно обирають гру, організовують її, з іншого, – у жодній іншій діяльності не існує таких суворих правил, такої обумовленості поведінки. Отже, гра привчає дітей підкорювати свої дії та думки певній меті, допомагає виховувати цілеспрямованість. У грі дитина починає відчувати себе членом колективу, справедливо оцінювати дії та вчинки своїх товаришів та власні.

Незважаючи на те, що різні види діяльності не існують ізольовано, у різні періоди життя людини вони мають неоднакове значення. Різноманітні види діяльності доповнюють один одного, взаємоіснують, взаємопроникають. У дитячому садку дошкільники не тільки грають, але й навчаються. Діти охоче беруть на себе ігрові ролі й на основі ролі активно оволодівають мовленням.

Усі якості, властивості особистості не тільки проявляються, але й формуються в активній діяльності, у тих її різноманітних видах, що складають життя особистості, її суспільне буття. У різноманітних видах своєї діяльності людина вступає в різноманітні відносини з іншими людьми. Дитина вчиться розуміти інших і себе, керувати собою та оцінювати власні вчинки.

У театральній діяльності відбувається комплексне розв'язання завдань словникової роботи старших дошкільників. Так, під час перегляду театральних вистав словник дітей збагачується образними, влучними виразами. Під час театральній діяльності, підготовки атрибутів до театральних вистав відбувається активізація словника.

Головна мета мовленнєвого розвитку полягає в тому, щоб дитина творчо освоїла норми та правила рідної мови, зміла гнучко їх застосовувати в конкретних ситуаціях, оволоділа основними комунікативними здібностями.

Діти навіть без спеціального навчання з наймолодшого віку виявляють велику цікавість до мовної дійсності, створюють нові слова, орієнтуючись як на змістову, так і на граматичну сторону мовлення. При стихійному мовленнєвому розвитку лише небагато з них досягають високого рівня, тому й необхідне цілеспрямоване навчання мови й мовленнєвого спілкування [16].

У зв'язку з цим підвищується потреба вага роботи над словом як основною одиницею мови й визначення кола мовних явищ, з якими можна знайомити дітей дошкільного віку. Так, словникова робота включає систематичне ознайомлення дітей із багатозначними словами, семантичними відносинами між ними, розвиток точності при вживанні синонімів і антонімів. Такий підхід забезпечує розкриття перед дітьми достатньо складних явищ мовної дійсності: семантичних зв'язків і відносин у галузі лексики.

Комплексне розв'язання завдань словникової роботи старших дошкільників у театральній діяльності – є ще однією умовою збагачення словника дітей старшого дошкільного віку. Комплексний підхід до процесу розвитку й удосконалення підростаючого покоління припускає активну взаємодію усіх учасників педагогічного процесу дошкільних навчальних закладів, у тому числі й сім'ї (Т. Грізек, Л. Загик, Л. Каплан, Я. Коменський, А. Максаков, Т. Маркова, А. Пінт, Н. Стародубова, К. Ушинський). У сучасній методиці прийнято виділяти три мети навчання: практичну, загальноосвітню й виховну.

Розвиток мовлення традиційно здійснюється в різних видах діяльності дітей: на заняттях по ознайомленню з художньою літературою, явищами оточуючої дійсності, навчанню грамоті, а також поза заняттями – в ігровій і художній діяльності, у повсякденному житті дитини. Проте тільки засвоєння лексики на спеціальних заняттях може дати тут стійкий розвивальний ефект. Повинна бути система, створена на базі комплексного підходу, тобто в межах одного заняття вирішуються різні, але взаємопов'язані завдання, що охоплюють різні сторони мовлення – фонетичну, лексичну, граматичну, а в результаті – засвоєння лексики загалом.

Провідним принципом при побудові цієї системи є взаємозв'язок різних мовних завдань, які на кожному віковому етапі виступають у специфічних поєднаннях. Звідси витікає наступність у розв'язанні мовленнєвих завдань. Виділяються дві форми забезпечення наступності в розвитку мовлення дошкільників – лінійна й концентрична. Розв'язання кожного мовленнєвого завдання (виховання звукової культури мовлення, формування її граматичної будови, словарна робота, розвиток зв'язного мовлення) здійснюється, передусім, лінійно, оскільки від групи до групи відбувається поступове ускладнення матеріалу всередині кожного завдання, варіюється і сполучуваність вправ, їх зміна і зв'язок. Проте при цьому на кожному етапі навчання зберігається програмне ядро.

Мова й мовлення традиційно розглядалися в психології, філософії та педагогіці як "вузол", у якому сходяться різні лінії психічного розвитку – мислення, уява, пам'ять, емоції. Як найважливіший засіб людського спілкування, пізнання дійсності, мовлення служить основним каналом залучення до цінностей духовної культури від покоління до покоління, а також необхідною умовою виховання й навчання.

Повноцінне володіння рідною мовою в дошкільному дитинстві є необхідною умовою розв'язання завдань розумового, естетичного й етичного виховання дітей у максимально сензитивний період розвитку. Чим раніше буде почато навчання рідній мові, тим вільніше дитина нею користуватиметься надалі.

Теоретичним фундаментом досліджень є уявлення про закономірності мовленнєвого розвитку дошкільників, висунуті в працях Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Леонтьєва, Ф. Сохіна, О. Шахнаровича. У загальному вигляді їхні погляди на природу мовленнєвих здібностей і розвиток мовленнєвої діяльності можна передати в таких положеннях:

– мовлення дитини розвивається в процесі узагальнення мовних явищ, сприйняття мовлення дорослих і власної мовленнєвої активності;

– провідним напрямом у навчанні рідній мові є формування мовленнєвих узагальнень й елементарного усвідомлення явищ мови й мовлення;

– орієнтування дитини в мовних явищах визначає умови для самостійних спостережень за мовою, для саморозвитку мови, додає мовленню творчого характеру.

Дослідження психологів, педагогів, лінгвістів створили передумови для комплексного підходу до вирішення завдань мовленнєвого розвитку дошкільників (Л. Виготський, В. Виноградов, О. Гвоздев, О. Запорожець, О. Леонтьєв, О. Пешковський, С. Рубінштейн, Ф. Сохін, Є. Тихеева, Д. Ельконін, К. Ушинський, Е. Фльоріна, Л. Щерба).

Основні завдання розвитку мовлення – виховання звукової культури мовлення, збагачення й активізація словника, формування граматичної будови мовлення, навчання зв'язного мовлення – розв'язуються протягом усього дошкільного дитинства, проте на кожному віковому етапі йде поступове ускладнення змісту мовленнєвої роботи, змінюються й методи навчання.

Систему занять по засвоєнню лексики необхідно створювати на базі комплексного підходу. Мовленнєве виховання тісно пов'язане з формуванням художньо-мовленнєвої діяльності, тобто з естетичним вихованням. Володіння виразними засобами рідної мови формується при ознайомленні з фольклорними й літературними творами. Ознайомлення дітей із літературою, переказ художніх творів, навчання дітей складанню колективної розповіді сприяють формуванню не тільки етичних знань і етичних відчуттів, але й етичної поведінки.

Таким чином, комплексне розв'язання завдань лексичного розвитку дошкільників у театральній-ігровій діяльності, повноцінне оволодіння рідною мовою розглядаються як стрижень формування особистості дитини-дошкільника, яка надає великі можливості для вирішення завдань розумового, естетичного й етичного виховання дітей.

Розглянемо ще одну умову – інтеракцію різних видів дитячої художньо-мовленнєвої діяльності. З'ясуємо, що "інтеракція" (від англ. interaction, лат. inter + activus – діяльнісний) – позначає взаємодію, взаємний вплив людей або дію груп один на одного як безперервний діалог [17]. Взаємодія (інтеракція) – аспект спілкування, що проявляється в організації людьми взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності, досягнення певної вигідної обом сторонам мети.

Взаємодія (інтеракція) опосередкована спілкуванням, і завдяки йому люди можуть вступати у взаємодію. Взаємодія, інтеракція, за О. Леонтьєвим, це колективна діяльність, що розглядається не в сенсі змісту чи продукту, а в плані її соціальної організації [3].

Отже, сутність взаємодії зводиться до спільної, колективної діяльності й до її соціальної природи та організації. Таке розуміння взаємодії визначило зміст подальших досліджень спілкування й спільної діяльності [17], проте, очевидно, тлумачення взаємодії через розкриття її "спільно-колективних" і "соціально-організаційних" структур та процесів ще не розкриває сутнісної природи та внутрішнього механізму феномена взаємодії.

У системі взаємодії різних видів діяльності за функціональними ознаками пріоритетними є такі види, як пізнавальна, мовленнєва й комунікативна, оскільки вони супроводжують усі види діяльності. Стосовно дітей дошкільного віку серед пріоритетних, стрижневих і взаємопов'язувальних, без сумніву, виступає ігрова діяльність.

Психологи розуміють спілкування (О. Бодальов, Р. Максимова, Т. Федотова) як один із видів людської діяльності, у ході якої відбувається пізнання фактів дійсності й формується суб'єктивне ставлення до неї. Мовленнєве спілкування – одна з найбільш складних і досконалих форм спілкування. Спілкування як і будь-який інший вид діяльності має мотив, предмет, зміст, засоби, результат. Предметом спілкування є інша людина, партнер, який одночасно виступає і суб'єктом спілкування. Потреба спілкування визначається як бажання і прагнення людини до пізнання, оцінки інших. Згідно з концепцією О. Леонтьєва, мотивами можуть бути якості партнера, що стимулюють спілкування. Дослідник вважає, що для досягнення ефективності спільної діяльності необхідно, щоб її учасники правильно розуміли й оцінювали себе і своїх партнерів [18]. Суб'єктивне переживання, потреба у спілкуванні виступають як інтерес до інших людей, спільних дій (бажання розповісти, домовитись у грі). Отже, можна вести мову про художньо-мовленнєву діяльність як різновид діяльності дітей дошкільного віку й водночас ефективний засіб мовленнєвого розвитку дитини. Художньо-мовленнєва діяльність дозволяє створити життєві ситуації, що стимулюватимуть мовленнєву активність та спілкування дітей і сприятимуть мовному й лінгвістичному розвитку дітей.

Висновок. Отже, ефективність збагачення словника старших дошкільників у театральній-ігровій діяльності забезпечується сукупністю вищезазначених педагогічних умов.

Перспективами подальшого дослідження. Необхідність збагачення словника старших дошкільників зумовлена потребою спілкування дитини з оточуючими. Дитина розвивається в діяльності. А саме театральній-ігровій діяльності є ефективним засобом збагачення й активізації словника, розвитку виразності мовлення. Виняткові можливості театральній-ігровій діяльності зумовлені тим, що вона виступає у трьох аспектах: як гра,

праця та видовище. Так, під час гри відбувається активізація слів; у праці словник дошкільнят збагачується новими словами; під час видовища словник дітей збагачується образною емоційно-забарвленою лексикою.

Вивчення стану означеної проблеми засвідчило односторонній підхід до лексичного розвитку дошкільників, що обмежується ситуацією організованого навчання й недостатнім використанням набутих умінь у різних видах діяльності (театральній, комунікативній).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей / Б. М. Теплов. – М. : Учпедгиз, 1978. – 270 с.
2. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание, о месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира / С. Л. Рубинштейн. – М. : Издательство АН СССР, 1957. – 328 с.
3. Леонтьев А. А. Слово о речевой деятельности / А. А. Леонтьев. – М. : Наука, 1965. – 425 с.
4. Байша К. М. Соціально-педагогічні умови морального виховання студентів у позанавчальній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / К. М. Байша. – Херсон, 2000. – 193 с.
5. Арефьев И. П. Подготовка учителя к профильному обучению старшеклассников / И. П. Арефьев // Педагогика. – 2003. – № 5. – С. 49–55.
6. Андреев В. И. Педагогика : [учебный курс для творческого саморазвития] / В. И. Андреев. – [2-е изд.]. – Казань : Центр инновационных технологий, 2000. – 124 с.
7. Хатунцева С. М. Педагогічні умови адаптації викладача-початківця до професійно-педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / С. М. Хатунцева. – Харків, 2004. – С. 97–98
8. Гильбух Ю. З. Інноваційний експеримент у школі : на допомогу початкуючому дослідникові / Ю. З. Гильбух, М. І. Дробноход. – К. : ІЗМН, 1994. – 90 с.
9. Каспина В. А. О методах воспитания и их классификации / В. А. Каспина // Советская педагогика. – 1970. – № 1. – С. 84–94
10. Філософія : [підручник] / [Г. А. Заїченко, В. М. Сагатовський, І. І. Кальний та ін.]. – К. : Вища школа, 1995. – 455 с.
11. Козина И. В. Коррекционный уголок группы как часть предметно-развивающей среды [Электронный ресурс] / И. В. Козина, Т. В. Кулакова // Рубрика. – 2006. – № 2. – Режим доступа : <http://www.logoped-sfera.ru/2006/03/220>.
12. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі / [Богуш А. М., Орланова Н. П., Зеленко М. У., Лихолетова В. К.]. – К. : Вища школа, 1992. – 414 с.
13. Гавриш Н. В. Формирование образности речи старших дошкольников в процессе обучения родному языку : дисс. канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. В. Гавриш. – Москва, 1991. – 180 с.
14. Эльконин Д. Б. Развитие речи в дошкольном возрасте / Д. Б. Эльконин. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1958. – 115 с.
15. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1956. – 512 с.
16. Ушакова О. С. Речевое воспитание в дошкольном детстве. Развитие связной речи : автореф. дисс. на соискание уч. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.06, 13.00.07 "Теория и методика воспитания", "Теория и методика дошкольного образования" / О. С. Ушакова. – М. : РАО, 1996. – 40 с.
17. Словник іншомовних слів / [за ред. О. С. Мельничук]. – К. : АН УРСР, 1974. – 587 с.
18. Леонтьев А. А. Психолингвистические единицы речевого высказывания / А. А. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1969. – 78 с.
19. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. – М. : Высш. шк., 2004. – 512 с.
20. Словник-довідник з професійної педагогіки / [ред.-упоряд. А. В. Семенова]. – Одеса : Пальміра, 2006. – 272 с.
21. Український Радянський Енциклопедичний Словник / [ред. Ф. С. Бабичев]. – К. : Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1987. – Т. III. – 736 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Teplov B. M. Psikhologiya muzykal'nykh sposobnostei [Psychology of Musical Skills] / B. M. Teplov. – M. : Uchpedgiz, 1978. – 270 s.
2. Rubinstein S. L. Bytie i soznanie, o meste psikhicheskogo vo vseobshchei vzaimosvazi [Existence and Consciousness, about the Place of the Psychological on the Common Interrelation] / R. Rubinshtein. – M. : Izdatel'stvo AN SSSR, 1957. – 328 s.
3. Leontiev A. A. Slovo o rechevoi deatel'nosti [The Word on the Speech Activity] / A. A. Leontiev. – M. : Nauka, 1965. – 425 s.
4. Baisha K. M. Sotsial'no-pedagogichni umovy moral'nogo vykhovannia studentiv u pozanavchal'nii diial'nosti [Social-Pedagogical Conditions of the Students' Moral Behaviour in the Extra Curricular Activity] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.07 / K. M. Baisha. – Kherson, 2000. – 193 s.
5. Arefiev I. P. Podgotovka uchitelia k profil'nomu obucheniiu starsheklassnikov [The Teachers' Preparations for the Seniors' Profession-Oriented Training] / Y. P. Arefiev // Pedagogika [Pedagogy]. – 2003. – № 5. – S. 49–55.
6. Andreev V. I. Pedagogika [Pedagogy] : [uchebnyi kurs dlia tvorcheskogo] / V. I. Andreev. – [2-e izd]. – Kazan' : Tsentr innovatsionnykh tekhnologii, 2000. – 124 s.
7. Khatuntseva S. M. Pedagogichni umovy adaptatsii vykladacha-pochatkivtsia do profesiino-pedagogichnoi diial'nosti u vyshchomu navchal'nomu zakladi [Pedagogical Conditions of the Beginner-Teacher's Adaptation to the Professional Pedagogical Activity in the Higher Educational Establishment] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / S. M. Khatuntseva. – Kharkiv, 2004. – S. 97–98.
8. Gilbukh Yu. Z. Innovatsiinyi eksperyment u shkoli : na dopomogu pochatkuichomu doslidnykovi [Innovative Experiment at School : to Help the Beginner-Researcher] / Yu. Z. Gilbukh, M. I. Drobnohod. – K. : IZMN, 1994. – 90 s.
9. Kaspina V. A. O matodakh vospitaniia i ikh klassifikatsii [On the Methods of Education and their Classification] / V. A. Kaspina // Sovetskaia pedagogika [Soviet Pedagogy]. – 1970. – № 1. – S. 84–94
10. Filosofiia [Philosophy] : [pidruchnyk] / [Zaichenko G. A., Sagatov'skyi V. M., Kal'nyi I. I. ta in.]. – K. : Vyshcha shkola, 1995. – 455 s.

11. Kozina I. V. Korrektsyonnyi ugolok grupy kak chast' predmetno-razvivaiushchei sredy [The Correctional Group's as the Part of the Subject Developmental Environment] [Elektronnyi resurs] / I. V. Kozina, T. Kulakova // Rubrika [Column] – 2006. – № 2. – Rezhym dostupu : <http://www.logoped-sfera.ru/2006/03/220>.
12. Metodyka rozvytku ridnoi movy i oznaiomlennia z navkolyshnim u doshkol'nomu zakladi [The Development Method of the Native Language and the Acquaintance with the Environment in the Pre-School Establishment] / [Bogush A. M., Orlanova N. P., Zelenko M. U., Lykholetova V. K.]. – K. : Vyshcha shkola, 1992. – 414 s.
13. Gavrysh N. V. Formirovanie obraznosti rechi starshykh doshkol'nikov v protsesse obucheniia rodnomu yazyku [Senior Preschoolers' Speech Visualization Formation in the Process of Learning the Native Language] : diss. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / N. V. Gavrysh. – Moskva, 1991. – 180 s.
14. El'konin D. B. Razvitie rechi v doshkol'nom vozraste [The Speech Development in the Preschool Age] / D. B. El'konin. – M. : Izd-vo APN RSFSR, 1958. – 115 s.
15. Vygotskii L. S. Myshlenie i rech' [Thinking and Speech] / L. S. Vygotskii. – M. : Izd APN RSFSR, 1956. – 512 s.
16. Ushakova O. S. Rechevoe vospitanie v doshkol'nom detstve. Razvitie sviaznoi rechi [Verbal Education in the Preschool Childhood. Development of the Coherent Speech] : avtoref. dis. doktora ped. nauk : spets. 13.00.06, 13.00.07 "Teoriia i metodika vospitaniia", "Teoriia i metodika doshkol'nogo obrazovaniia" / O. S. Ushakova. – M. : RAO, 1996. – 40 s.
17. Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of Foreign Words] / [za red. O. S. Mel'nychuk]. – K. : AN, 1974. – 587 s.
18. Leontiev A. A. Psykholingvisticheskie edynitsy rechevogo vyskazyvaniia [Psycholinguistic Units of Speech Act] / A. A. Leontiev. – M. : Prosveshchenie, 1969. – 78 s.
19. Polonskii V. M. Slovar' po obrazovaniiu i pedagogike [Dictionary of Education and Pedagogy] / V. M. Polonskii. – M. : Vysshaia shkola, 2004. – 512 s.
20. Slovnyk-dovidnyk z profesiinoi pedagogiky [Dictionary-Guide on the Professional Pedagogy] / [red. F. S. Babychev]. – Odessa : Palmira, 2006. – 272 s.
21. Ukrains'kyi Radians'kyi Entsyklopedychnyi Slovnyk [Ukrainian Soviet Encyclopedic Dictionary] / [red. F. S. Babychev]. – K. : Golovna redaktsiia Ukrains'koi radians'koi entsyklopedii, 1987. – T. III. – 736 s.

Матеріал надійшов до редакції 07.03. 2012 р.

Alekseenko-Lemovskaya L. V. Обогащение словаря дошкольников в театрально-игровой деятельности: педагогические условия.

В статье рассматривается актуальная педагогическая проблема обогащения словаря дошкольников в театрально-игровой деятельности, определяются концептуальные подходы ее решения, обосновываются педагогические условия обогащения словаря дошкольников. Доказано, что эффективность обогащения словаря старших дошкольников в театрально-игровой деятельности обеспечивается совокупностью указанных педагогических условий. Определено, что театрально-игровая деятельность выступает в 3 аспектах: как игра, работа и зрелище. Во время игры происходит активизация слов; в работе словарь дошкольников обогащается новыми словами; во время зрелища словарь детей обогащается образной эмоционально-окрашенной лексикой.

Alekseenko-Lemovska L. V. Pre-School Children's Vocabulary Enrichment in the Theatrical and Game Activity: Teaching Conditions.

The article examines the actual pedagogical problem concerning the pre-school children's vocabulary enrichment in the theatrical and game activity, defines the conceptual approaches of its decision and grounds the pedagogical conditions of the pre-school children's vocabulary enrichment. It is proved that the effectiveness of older preschoolers' enriching vocabulary in the theatrical and game activity is provided with a set of these pedagogical conditions. It is determined that the theatrical and game activity acts in 3 aspects: as the game, work and entertainment. While the game the activization of words takes place; in the work the preschoolers' vocabulary is enriched with new words; during the entertainment the children's vocabulary is enriched with the descriptive appellative lexis.